

Justitieukskottets betänkande

1985/86:23

om anslag till domstolsväsendet

(prop. 1985/86:100 bil. 4, D, jämte motioner)

JuU

1985/86:23

ANDRA HUVUDTITELN

Domstolsväsendet m. m.

1. **Domstolsverket.** Utskottet tillstyrker regeringens i proposition 1985/86:100 bilaga 4 (justitiedepartementet) under punkt D 1 (s. 84 och 85) framlagda förslag och hemställer

att riksdagen till *Domstolsverket* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 42 855 000 kr.

2. **Allmänna domstolarna.** Regeringen har under punkt D 2 (s. 85–87) föreslagit riksdagen att till Allmänna domstolarna för budgetåret 1986/87 anvisa ett förslagsanslag av 1 018 040 000 kr.

Motioner

I motion 1985/86:Ju207 av Karin Ahrland m. fl. (fp) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att under anslaget D 2 Allmänna domstolarna anslå 5 000 000 kr. utöver regeringens förslag (yrkande 3).

I motion 1985/86:Ju217 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen till Allmänna domstolarna för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 1 023 040 000 kr. (yrkande 3).

I motion 1985/86:Ju402 av Ewy Möller (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att återinföra de regler som gällde före den 1 juli 1983 beträffande antalet nämndemän i tingsrätt.

I motion 1985/86:Ju403 av Allan Ekström m. fl. (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att återinföra de regler som gällde före den 1 juli 1983 beträffande antalet nämndemän i tingsrätt.

I motion 1985/86:Ju404 av Ulla Johansson m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av den ekonomiska ersättningen till nämndemän,

2. att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering från rättssäkerhets-synpunkt av det minskade antalet nämndemän i vissa mål.

I motion 1985/86:Ju405 av Sven Munke (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att domstolsverket får i uppdrag att utvärdera nuvarande ordning vad gäller tingsrätternas sammansättning.

I motion 1985/86:Ju408 av Erik Holmkvist (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar om en återgång till de sammansättningsregler som gällde för underrätter före den 1 juli 1983, nämligen fem nämndemän i tingsrätt.

I motion 1985/86:Ju411 av Hugo Hegeland (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen begär en utredning om följderna av beslutet att reducera antalet nämndemän i tingsrätt från fem till tre.

I motion 1985/86:Ju614 av Karin Söder m. fl. (c) hemställs, såvitt nu är i fråga,

- att riksdagen beslutar att den före den 1 juli 1983 gällande lekmanrepresentationen åter skall gälla med verkan från den 1 januari 1987 (yrkande 9),
- att riksdagen beslutar att till anslaget *D 2 Allmänna domstolar, ersättning till nämndemän*, anvisa ett i förhållande till regeringen med 7 milj. kr. förhöjt anslag (yrkande 10).

I motion 1985/86:Ju708 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om sådan ändring i rättegångsbalken som i motionen anförts angående resning vid jäv i brottmål.

I motion 1985/86:Ju709 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om sådan ändring i rättegångsbalken som i motionen anförts om dom utan huvudförhandling i hovrätt.

I motion 1985/86:Ju711 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i rättegångsbalken jämte följdförfattning som i motionen anförts om rätten till fullständig domsutskrift.

I motion 1985/86:Ju712 av Ingbritt Irhammar (c) och Marianne Andersson (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skriftlig underrättelse om dom i brottmål.

I motion 1985/86:Ju716 av Nic Grönvall (m) hemställs att riksdagen beslutar att de vid 1984/85 års riksdag beslutade ändringarna i 3 § delgivningslagen (1970:328) skall upphävas.

I motion 1985/86:Ju723 av Ewy Möller m. fl. (m, s, fp, c, vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en översyn av rättegångsbalkens jävsbestämmelser i enlighet med vad som i motionen anförts.

Utskottet

Medelsberäkningen

Regeringens förslag till medelsberäkning under denna punkt innebär en ökning av anslaget med drygt 77,4 milj. kr. i förhållande till anslaget för

innevarande budgetår. Totalt föreslås ett anslag av 1 018 040 000 kr. Uppräkningen av anslaget hänför sig framför allt till ökade löne- och lokalkostnader. Medel beräknas inte för inrättande av nya tjänster. Medel för ADB-verksamhet, som tidigare anvisats under anslaget till domstolsverket, har beräknats under förevarande anslagspunkt (ca 6,4 milj. kr.).

Medelsberäkningen föreslås ske med utgångspunkt i ett begränsat förslag om besparingar (5 milj. kr.).

I motion 207 begärs att anslaget ökas med 5 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit. Yrkandet har sin grund i att motionärerna i ett annat sammanhang föreslagit ändrade regler för åtalsunderlåtelse, vilka regler skulle leda till ökat arbete för domstolarna.

Också i motion 217 föreslås ett med 5 milj. kr. ökat anslag. Motionärerna anser att det med hänsyn till arbetsläget i domstolarna inte finns utrymme för den av regeringen föreslagna besparingen.

I motion 614 begärs att anslaget ökas med 7 milj. kr. för att bekosta ett återinförande av reglerna om medverkan av fem nämndemän i tingsrätt fr. o. m. den 1 januari 1987.

Utskottet har vid de senaste årens budgetberäkning uttryckt sin oro över arbetsläget inom de allmänna domstolarna (se JuU 1983/84:23 p. 1 och 2 och JuU 1984/85:25 p. 1 och 2). Utskottet har därvid bl. a. uttalat att det av flera skäl är mycket angeläget att arbetsförhållandena inom domstolarna förblir sådana att den hittillsvarande höga standarden i dömandet och rättsvärden i övrigt behålls, och utskottet har bl. a. pekat på att en sådan ordning är av vital betydelse inte bara för de enskilda medborgare som kommer i kontakt med rättsväsendet utan också för statsverksamheten i stort.

Som departementschefen anför i årets budgetproposition är arbetsläget i de allmänna domstolarna fortfarande ansträngt. Antalet inkomna mål i högsta domstolen och i hovrätterna ligger kvar på samma höga nivå som de senaste åren. I tingsrätterna är måltillströmningen vad gäller tvistemål fortfarande hög. Den minskning som skett mellan åren 1982 och 1984 i fråga om brottmål – något som huvudsakligen torde kunna tillskrivas de ökade möjligheterna att använda strafföreläggande beträffande enklare brott – har knappast lindrat domstolarnas arbetsbörda på något väsentligt sätt. De enklare målen har tagits bort från domstolsprövning medan de svårare och tidskrävande målen återstår. Härtill kommer att andra måltyper, bl. a. fastighetsdomstolsmålen, har ökat kraftigt. Målstatistiken visar för tingsrätternas vidkommande en minskning av det sammanlagda antalet inkommande mål. Samtidigt har emellertid antalet avgjorda mål sjunkit, och resultatet har blivit en ökning av målbalansen med drygt 1 000 mål. – För hovrätternas del är förändringarna i målstatistiken helt obetydliga.

Utskottet vill erinra om att domstolarna själva knappast har några möjligheter att påverka verksamhetens omfattning. Deras resursbehov beror huvudsakligen på måltillströmning och målstruktur. Bl. a. de förstärkningar som tillförts polisen och åklagarväsendet har i fråga om brottmålen lett till ökade krav på domstolarna.

Samtidigt pågår ett fortlöpande rationaliseringsarbete på domstolsområdet som påverkar arbetsläget i gynnsam riktning. Införande av ADB-stöd och delegering av arbetsuppgifter till biträdespersonal kan nämnas som

exempel. Även vissa lagändringar på straffrättens och processrättens område verkar i samma riktning. Vidare bedriver domstolsverket ett dimensionsarbete bl. a. i syfte att åstadkomma en disponering av resurserna så att arbetsbördan mellan domstolarna blir jämnt fördelad.

Utskottet ser domstolarnas arbetssituation som en fråga av största betydelse, och utskottet har anledning att påminna om sina tidigare uttalanden rörande bl. a. vikten av att domstolarnas dömande och rättsvårdande verksamhet bibehålls på hittillsvarande höga nivå. Utskottets ställningstagande i dessa delar är självfallet fortfarande fullt aktuella.

Den medelstilleddning som regeringen föreslår innebär en förhållandevis kraftigt begränsad tillämpning av huvudalternativet för de allmänna domstolarnas del. Utskottet anser sig vid en samlad bedömning av de olika faktorer som inverkar på domstolarnas resursbehov – målutveckling, bibehållen kvalitet i domstolsavgörandena, servicegrad, personalens arbetsförhållanden m. m. – böra godta förslaget. Detta innebär att utskottet bedömer att det föreliggande budgetförslaget inte leder till att rättssäkerheten och effektiviteten hos domstolarna sätts i fara.

I detta sammanhang vill utskottet uttala sin tillfredsställelse med det uppdrag som regeringen i januari 1986 gett domstolsverket att göra en mer allmän analys av överklagande- och ändringsfrekvenserna i samtliga mål och ärenden i de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna. Härigenom kommer det att skapas ett underlag för att man skall kunna bedöma den kritik som ibland förts fram om att kvaliteten på domstolarnas dömande verksamhet skulle ha sjunkit. Det är också av värde att den attitydundersökning om allmänhetens syn på domare och domstolar som domstolsverket har föranställt om år 1985 då kommer att bli närmare analyserad.

Mot bakgrund av vad som sagts och med beaktande jämväl av utskottets ställningstagande i tidigare sammanhang i fråga om åtalsunderlåtelse avstyrker utskottet bifall till yrkandena i motionerna 207 och 217 om höjt anslag till de allmänna domstolarna. Utskottet avstyrker också bifall till motsvarande yrkande i motion 614 under hänvisning till vad utskottet anför i detta betänkande under rubriken Nämndemän i tingsrätt. Regeringens förslag om medelsanvisning för budgetåret 1986/87 tillstyrks således.

Nämndemän i tingsrätt

Antal och utvärdering

Reglerna om tingsrätts sammansättning ändrades i vissa avseenden den 1 juli 1983 (prop. 1982/83:126, JuU 32, SFS 1983:370). Då infördes som huvudregel att tingsrätt vid huvudförhandling i brottmål och i familjerättsliga tvistemål och sådana ärenden som krävde medverkan av nämnd är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän i stället för som tidigare fem nämndemän. I mål om brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år skall dock fortfarande fem nämndemän delta. Samtidigt ändrades också reglerna om rösträtt för tingsrättsnämndemännen så att de numera har individuell rösträtt.

Det totala antalet nämndemän i de olika domkretsarna har behållits

oförändrat efter nedskärningen av det antal nämndemän som medverkar i varje mål. Nämndemännen är närmare 8 000 till antalet.

I fyra motioner begärs att den gamla ordningen med fem nämndemän införs igen (motionerna 402, 403, 408 och 614). Motionärerna anför bl. a. att den nuvarande regleringen har medfört en minskad allsidighet och representativitet bland nämndemännen, något som är till nackdel för rättskipningen i tingsrätt. I flera av motionerna hävdas också att varje nämndeman numera tjänstgör så sällan att rutinen och kunskapen om lagändringar m. m. har försämrats, vilket innebär brister i kontinuiteten och likformigheten i lagtillämpningen. Det sägs också att tecken tyder på att antalet överklagade tingsrättsdomar har ökat efter det att nämndemännens antal sänkts.

I tre motioner begärs att nämndemannareformen utvärderas (motionerna 404, 405 och 411).

Vid sin behandling år 1983 av frågan om nämndemännens antal erinrade utskottets (s. 19) om att det råder en bred enighet om att den lekmanamedverkan som föreligger i våra domstolar är av stort värde av flera skäl. Utskottet uttalade därvid att lekmannainflytandet först och främst utgör en garanti för att domstolarnas avgöranden ligger i linje med allmänna rättsuppfattningar i samhället. Av särskilt värde är, anförde utskottet, lekmanamedverkan när det gäller bedömningsfrågor, t. ex. angående påföljdsval eller bevisvärdering; lekmannens medverkan bidrar därigenom till att medborgarnas förtroende för rättskipningen upprätthålls. Vidare tillgodoser enligt utskottet lekmanen medborgarnas intresse av insyn i domstolarnas verksamhet. Med anledning av motionskritik som gick ut på att ett sänkt antal nämndemän skulle medföra minskad allsidighet och försämrad representativitet bland nämndemännen framhöll utskottet att dessa risker effektivt motverkas om även för framtiden det totala antalet nämndemän i de olika domkretsarna behålls oförändrat och alltså även fortsättningsvis ett stort antal lekmän kommer att vara engagerade i rättskipningen. Utskottet uttalade sammanfattningsvis (s. 20) att en minskning av nämndemännens antal till tre i mål av mer normal omfattning inte kunde antas leda till någon försämring av tingsrätternas möjligheter att komma fram till en sakligt riktig dom. Inte heller i övrigt fanns det enligt utskottets mening skäl att befara att förslaget skulle innebära några negativa konsekvenser för rättskipningen.

Utskottet gjorde avslutningsvis det uttalandet (s. 32) att den ändrade ordningen i fråga om tingsrätternas sammansättning borde utvärderas sedan tillräcklig erfarenhet vunnits av den.

Utskottet har vid två tillfällen – april 1984 och mars 1985 – inte funnit skäl att anlägga någon annan syn på frågan om nämndemännens antal än utskottet gjorde vid lagändringen år 1983 (JuU 1983/84:23 s. 7 och 1984/85:25 s. 6 f).

I ett beslut den 23 januari 1986 har regeringen uppdragit åt domstolsverket att göra en utvärdering av bl. a. de nya domförhållsreglerna. Utvärderingen, som skall innehålla jämförelser mellan förhållandena före och efter 1983 års domförhållsreform och den år 1985 genomförda reformen av nämndemannarensättningen, skall redovisas till regeringen senast den 1 oktober 1986.

Utskottet anser mot den nu angivna bakgrunden att det saknas anledning

för riksdagen att vidta någon åtgärd med anledning av motionerna. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna 402, 403, 404, 405, 408, 411 och 614 i nu behandlade delar.

Ersättning

Ersättningen till nämndemännen regleras i förordningen (1982:814) om ersättning till nämndemän och vissa andra uppdragstagare inom domstolsväsendet m. m. Enligt denna utgår till nämndemän av allmänna medel arvoden, tilläggsbelopp, reseersättning och traktamenten. Reseersättning och traktamente utgår enligt de bestämmelser om reseförmåner som enligt kollektivavtal gäller för statstjänstemän i allmänhet.

Arvode för sammanträde uppgår sedan den 1 juli 1985 till 220 kr. för varje sammanträdesdag. Om en nämndeman får vidkännas löneavdrag eller annan inkomstförlust på grund av uppdraget får det för varje dag som nämndemannen har rätt till sammanträdesarvode betalas ett tilläggsbelopp för den del av inkomstförlusten som inte täcks av arvodet. Tilläggsbeloppet bestäms av domstolsverket, i princip för ett år i sänder. Arvodet och tilläggsbeloppet får tillsammans inte överstiga 450 kr. Under vissa förutsättningar betalas ersättning även för resdagar. Till nämndemän i länsrätt och i mellankommunala skatterätten betalas även arvode för förberedelsearbete.

I motion 404 begärs en översyn av ersättningsreglerna. Motionärerna förespråkar ett system som följer löneutvecklingen eller basbeloppets förändringar.

När de nu gällande ersättningsreglerna infördes år 1985 innebar det en betydelsefull förbättring av nämndemännens villkor. Det tidigare gällande ersättningsbeloppet (från 1 juli 1981) uppgick till 220 kr. om dagen och var lika för alla nämndemän.

I samband med att utskottet år 1985 behandlade bl. a. vissa motionsyrkanden rörande nämndemannaersättning (JuU 1984/85:25 s. 8 ff) erinrade utskottet om att utskottet i många år ansett det nödvändigt att få till stånd en mer allsidig sammansättning av nämndemannakåren och i detta syfte framhållit att en höjning av arvodena måste ske. Utan en sådan reform hade utskottet ansett det inte vara möjligt att komma till rätta med exempelvis det otillfredsställande förhållandet att sådana yrkesarbetande – bl. a. industriarbetare – som får vidkännas fullt löneavdrag vid tjänstgöring i rätten är underrepresenterade i nämndemannakåren. Utskottet, som tog ställning i fråga om flera olika förslag till arvoderingsystem, ställde sig bakom det nu gällande systemet.

Enligt utskottets bedömning saknas det anledning för riksdagen att nu, mindre än ett år efter det att nya förbättrade ersättningsregler för nämndemännen har införts, förespråka en översyn av reglerna. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 404 i denna del.

Fullständig domsutskrift till tilltalad

I motionerna 711 och 712 anförs i huvudsak följande. Enligt gällande regler skall den tilltalade skriftligen underrättas om utgången i målet. Detta sker

genom att en avskrift av domens första del, dvs. i princip bara domslutet, sänds till honom. Den tilltalade får alltså inte automatiskt del av de skrivna domskälen. Detta bör, menar motionärerna, av rättssäkerhetsskäl ändras så att den dömde erhåller hela den skrivna domen.

Dom i brottmål skall enligt 30 kap. 5 § rättegångsbalken (RB) avfattas skriftligen och i skilda avdelningar ange: 1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande; 2. parterna samt deras ombud eller biträden och den tilltalades försvarare; 3. domslutet; 4. parternas yrkanden och de omständigheter på vilka de grundats; samt 5. domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet. Vidare skall domen innehålla fullföljdshänvisning.

Enligt 30 kap. 6 § RB får domen utfärdas i förenklad form, om den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden bestäms till annat än fängelse eller till fängelse i högst sex månader. Dom i förenklad form innebär i princip att enbart uppgifterna i de nyssnämnda punkterna 1–3 återges. Dessa uppgifter återges både vid fullständig dom och vid dom i förenklad form på särskilda av domstolsverket fastställda formulär.

Enligt 30 kap. 7 § RB skall domstolen i princip avkunna domen i samband med att huvudförhandlingen avslutas. Avkunnande får ske genom att domslutet och skälen återges. Vidare skall fullföljdshänvisning samt – i förekommande fall – skiljaktig mening meddelas. Om det behövs rådrum med att besluta och avfatta dom får denna dock meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli inom högst två veckor. När målet har avgjorts skall i båda situationerna den tilltalade snarast ges skriftlig underrättelse om utgången i målet.

I förordningen (1978:373) om skyldighet för domstol att underrätta part om dom i brottmål m. m. föreskrivs att den skriftliga underrättelsen skall ske genom att avskrift av domen, i vad den innehåller uppgift om domstolens namn, domens dag, domens och målets nummer, parterna och domslutet sänds till den tilltalade i vanligt brev under hans för domstolen kända adress. Samtidigt skall uppgift om tid och sätt för fullföljd av talan samt om eventuell skiljaktig mening lämnas. Underrättelsen skall sändas inom en vecka efter domens eller beslutets meddelande (1 och 3 §§). Enligt 2 § samma förordning skall målsägande som har fört talan om enskilt anspråk underrättas om utgången i målet genom att avskrift av hela domen sänds till honom.

Enligt 5 § kungörelsen (1964:635) angående underrättelse om dom i vissa brottmål skall avskrift av dom genast tillhandahållas den som dömts till bl. a. fängelse och som inte är häktad, om han begär det.

Av 8 § expeditionskungörelsen (1964:618) framgår att tilltalad har rätt att utan avgift få avskrift av hela domen.

Bestämmelsen om skyldighet för domstolen att skriftligen underrätta den tilltalade om utgången i brottmålet började tillämpas generellt år 1970 (prop. 1969:26. 1LU 28, rskr. 142). Att så skedde hängde samman med den då nyligen påbörjade övergången till ett på ADB-teknik baserat, enhetligt informationssystem för rättsväsendet (det s.k. RI-systemet). Samtidigt genomfördes en nyordning av brottmålsdomarnas utformning. Domarna skulle i fortsättningen efter rubriken inledas med domslutet, skrivet på ett fastställt formulär. Detta formulär skulle också användas som meddelande till de centrala brottsregistren. Motsvarande uppgifter hade ditills förts över på särskilda formulär.

I den proposition som låg till grund för nyordningen konstaterade departementschefen (s. 53 f) att RB hittills inte innehållit någon allmän regel som ålade domstol att i brottmål skriftligen underrätta den tilltalade om utgången av målet. I vissa undantagsfall hade domstolen i administrativ ordning ålagts att delge den tilltalade en avskrift av domen. Åklagare däremot erhöll regelmässigt i praktiken en kopia av domen på grund av överenskommelse med domstolen.

Departementschefen anförde vidare bl. a. följande:

De nuvarande reglerna om domstolarnas skyldighet att underrätta den tilltalade om meddelade domar är, såsom har framhållits i första lagutskottets utlåtande 1967 nr 42, inte helt tillfredsställande. Även om några allvarigare olägenheter hittills inte har yppats, talar hänsyn till den dömde starkt för att denne bör få ett skriftligt besked om utgången i målet, vare sig han närvarit vid huvudförhandlingen eller inte. Orsaken till att en underrättelseplikt av detta slag hittills inte har införts är främst att söka i den ökade arbetsbelastning för domstolarna som en sådan skyldighet skulle innebära. Med hänsyn till den i föregående avsnitt förordade omläggningen av domsskrivningen i brottmål har detta skäl mot en allmän regel om underrättelseplikt förörat en del av sin bärkraft. Med ett nytt system för domsskrivningen torde en sådan regel inte behöva vålla någon större ökning av domstolarnas arbetsbörda. Avfattas domen delvis, dvs. såvitt avser rubriken och domslutet, enligt formulär på tryckt blankett, kan på ett enkelt sätt framställas en kopia av domsblanketten, vilken sedan kan sändas till den tilltalade.

I betänkandet (Ds B 1980:7) Avgifter vid tingsrätt m. m. har stämpelskattutredningen föreslagit bl. a. att den tilltalade skall underrättas om utgången i ett brottmål genom att kopia av hela domen sänds till honom (s. 194).

Samma förslag har därefter framförts av domstolsverket i två rapporter, DV Rapport 1984:5 Expediering av domar och beslut i brott mål och DV Rapport 1985:2 Kungörelsekostnader och ansökningsavgifter m. m. i domstol. Domstolsverket har samtidigt föreslagit att underrättelseskyldigheten till målsägande inskränks till att avse i princip domslutet. Båda rapporterna har överlämnats till regeringen, den förstnämnda till justitiedepartementet, den senare till finansdepartementet.

Rättegångsutredningen (Ju 1977:06) har för sin del i betänkandena (SOU 1982:25–26) Översyn av rättegångsbalken 1 – Processen i tingsrätt lagt fram förslag i fråga om underrättelse till den tilltalade som i stort sett stämmer överens med vad som gäller nu, dvs. den tilltalade får kopia av domens ingress och domslut (s. 425).

Betänkandena och rapporterna har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom regeringskansliet. Enligt vad utskottet har inhämtat kommer frågan hur tilltalad skall underrättas om utgången av ett brottmål att övervägas i samband med behandlingen av rättegångsutredningens nysnämnda betänkande. En proposition i ämnet förväntas bli framlagd för riksdagen under innevarande år.

Utskottet konstaterar till en början att den tilltalade i brottmål enligt vad som nu gäller har rätt att kostnadsfritt erhålla en fullständig dom men att det förutsätts att han begär detta. Gör han inte det får han likväl automatiskt sig

tillsänd en avskrift av domen, dock med uteslutande av domskälen där sådana finns. Samtidigt får övriga parter i brottmålsprocessen – åklagaren och målsägande som för talan – regelmässigt avskrift av den fullständiga domen. Denna skillnad är enligt utskottets mening svår att försvara. Frågan om underrättelse om dom i brottmål till part är emellertid, som har framgått i det föregående, för närvarande föremål för överväganden inom regeringskansliet. Förslag i frågan kan väntas inom kort. Mot den bakgrunden anser utskottet att det inte är påkallat att riksdagen nu föregriper regeringens ställningstagande. Utskottet förutsätter dock att frågan får en lösning som tillfredsställande möter det rättssäkerhetskrav som ligger bakom motionsönskemålen. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionerna 711 och 712.

Utformningen av jävsbestämmelserna för domare

I motion 723 begärs en översyn av bestämmelserna om jäv för domare. Enligt motionärerna bör översynen ta sikte på att närmare klarlägga innebörden av bestämmelsen om s. k. delikatessjäv; helst bör lagtexten förses med en exemplifiering.

Bestämmelser om jäv för domare finns i 4 kap. rättegångsbalken (RB). Dessa går i korthet ut på att en domare inte skall handlägga ett mål, vari hans ställning till någon av parterna eller till saken innebär fara för partiskhet. Rätten skall självant pröva frågan huruvida jäv föreligger. Frågan härom kan även väckas av part.

Vilka omständigheter som grundar domarjäv anges närmare i 4 kap. 13 § RB. Där görs i nio punkter en uppräknig av de olika jävsgrunderna. De första åtta punkterna omfattar mera konkreta förhållanden som kan göra att en domare är jävig (bl. a. sakägarjäv, intressejäv, släktskapsjäv och ställföreträdarjäv). I punkt 9 i paragrafen upptas en generalklausul. Enligt denna skall en domare anses jävig, om eljest särskild omständighet föreligger som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i målet. Det är innebörden av denna jävsgrund som enligt motionärerna närmare bör klarläggas.

Det kan tilläggas att bestämmelser om jäv med i sak samma innehåll som i den nämnda generalklausulen i RB finns i 4 § förvaltningslagen (1971:290) och i 5 § lagen (1929:145) om skiljemän. Generalklausulen upptogs för övrigt i RB efter förebild från den sistnämnda lagen.

Den närmare innebörden av generalklausulen i RB har belysts såväl i förarbetena till RB som i den processrättsliga litteraturen. I processlagberedningens betänkande med motiv till rättegångsbalk (SOU 1938:44 s. 107) anges att under punkt 9 i 4 kap. 13 § RB faller den situationen att en domare har en lika sak i en annan domstol. Ett annat fall då tillämpningen av denna punkt kan komma i fråga är enligt processlagberedningen att domaren genom skuldsättning eller av annan anledning kan antas vara ekonomiskt beroende av någon av parterna. Som ytterligare exempel på ett förhållande som kan grunda jäv enligt förevarande punkt nämner beredningen uppenbar ovänskap mellan domaren och en part.

I Gärdes m. fl. kommentar till nya rättegångsbalken, utgiven år 1949,

nämns även det fallet att domaren och parten är nära knutna till varandra. Härmed torde i första hand avses vänskapsförbindelse. Denna situation är besläktad med vad som brukar kallas delikatessjäv och som närmast tar sikte på sådana fall då domaren bara är närmare bekant med parten och de umgås med varandra. En sådan relation torde inte anses utgöra jäv i formell mening, men det förekommer att domaren i ett sådant fall på egen begäran avstår från handläggningen av målet. Av 1949 års kommentar framgår att omständighet som kan åberopas enligt punkt 9 i 4 kap. 13 § RB alltid skall hänföras till förhållandena i det mål som är aktuellt; förhållanden som angår domarens ämbetsutövning i allmänhet faller inte under bestämmelsen.

Ytterligare klargöranden rörande innebörden av generalklausulen görs i Söderlunds kommentar till rättegångsbalken, del I, utgiven år 1970, och i Gullnäs m. fl. kommentar till rättegångsbalken I, utgiven år 1984. I dessa båda kommentarer upptas bl. a. domstolsavgöranden på området och uttalanden av JO. Som en kunskapskälla skall i sammanhanget vidare nämnas Ekelöf, Rättegång I, 6 uppl., utgiven år 1980.

Utskottet vill för sin del, i linje med motionsönskemålet, framhålla att det givetvis är ett angeläget intresse att jävsbestämmelserna är så utformade att de ger tillräcklig vägledning för de domare och andra befattningshavare som har att tillämpa dem. Samtidigt måste konstateras att det skulle föra alltför långt att i en lagtext uttömmande räkna upp alla de skiftande förhållanden som bör föranleda att en domare är jävig. För övrigt torde det inte heller vara möjligt för lagstiftaren att förutse alla sådana fall.

Det är mot den angivna bakgrunden som man skall se den funktion av en mera allmän uppsamlingsbestämmelse som generalklausulen har. Att såsom motionärerna förespråkar förse generalklausulen med en exemplifiering skulle enligt utskottets mening kunna få den icke önskvärda effekten att ändamålet med bestämmelsen går förlorad.

Enligt utskottets uppfattning lämnar förarbetena till RB och den processrättsliga litteraturen god vägledning för tillämpningen av generalklausulen. Utskottet anser därför att det inte finns något behov av en översyn i sådant syfte som avses i motionen.

Utskottets ställningstagande till motionsyrkandet blir således att detta inte bör vinna riksdagens bifall.

Vidgade möjligheter till resning i brottmål

I motion 708 begärs, i syfte att stärka rättssäkerheten, en utvidgning av möjligheterna till resning i brottmål i de fall då jäv förelegat mot någon av nyckelpersonerna i målet, dvs. domare, åklagare eller advokat. Enligt motionären bör i sådana situationer resning beviljas utan prövning av om jävsförhållandet kan antas ha inverkat på målets utgång; antagande om ett sådant samband krävs enligt nuvarande bestämmelser för att resning skall kunna komma i fråga.

Resning är ett särskilt rättsmedel. Beslut om resning innebär att ett slutgiltigt avgörande av domstol upptas till förnyad prövning. Bestämmelser om resning finns i 58 kap. rättegångsbalken (RB). Enligt bestämmelserna ankommer det på högsta domstolen att efter ansökan pröva frågan om resning.

Sedan dom i brottmål har vunnit laga kraft, kan resning beviljas såväl till förmån för den tilltalade som till men för denne. Bestämmelser om resning till förmån för den tilltalade finns i 58 kap. 2 §. I den paragrafen anges i fyra punkter de olika grunder som kan föranleda resning. Av intresse i detta sammanhang är den i första punkten angivna resningsgrunden.

Enligt denna punkt får resning beviljas om ledamot av rätten, där anställd tjänsteman eller åklagaren med avseende på målet gjort sig skyldig till brottsligt förfarande eller tjänsteförseelse eller om brott som har avseende på målet ligger bl. a. försvarare till last samt brottet eller tjänsteförseelsen kan antas ha inverkat på målets utgång.

Bestämmelser om jäv för domare finns i 4 kap. RB. Dessa går i korthet ut på att en domare inte skall handlägga ett mål, vari hans ställning till någon av parterna eller till saken innebär fara för partiskhet. Frågan huruvida jäv föreligger skall självmant prövas av rätten. Även part kan väcka fråga härom. De omständigheter som grundar domarjäv räknas upp i 4 kap. 13 §. För åklagare gäller enligt 7 kap. 6 § RB motsvarande bestämmelser om jäv. Några uttryckliga jävsregler för den som försvarar den misstänkte i ett brottmål upptas inte i RB.

Om en domare eller en åklagare har underlåtit att iakttja jävsbestämmelserna och sålunda varit jävig att handlägga målet, torde detta kunna utgöra i vart fall en sådan tjänsteförseelse som enligt 58 kap. 2 § första punkten RB kan utgöra grund för resning. För att resning skall kunna beviljas förutsätts dessutom, som tidigare sagts, att tjänsteförseelsen kan antas ha påverkat målets utgång. Det är detta krav på orsakssamband som motionären anser bör avskaffas.

Spörsmålet om att i detta hänseende ändra bestämmelserna om resning har för några månader sedan – mot bakgrund av en aktuell händelse – varit föremål för en fråga i riksdagen. Justitieministern, som besvarade frågan, förklarade sig därvid ha för avsikt att närmare undersöka om gällande bestämmelser erbjuder tillräckliga rättssäkerhetsgarantier när en dom har meddelats i ett fall där jävsbestämmelserna har överträtts. Enligt justitieministern får behovet av åtgärder bedömas mot bakgrund av vad bl. a. högsta domstolen kommer fram till vid sin prövning av resningsansökan i det fall som föranlett frågan (riksdagens protokoll 1985/86:13 s. 34 f). – Högsta domstolen har ännu inte avgjort det aktuella målet.

Det spörsmål som tas upp i motionen rymmer enligt utskottets mening viktiga rättsäkerhetsaspekter. I ett vidare perspektiv kan frågan också sägas beröra tilltron till rättsväsendet. Mot den bakgrunden finner utskottet det tillfredsställande att saken, på sätt framgår av redovisningen i det föregående, är uppmärksammat av justitieministern. Med hänsyn till de överväganden inom regeringen som sålunda förestår saknas det enligt utskottets uppfattning anledning till något initiativ från riksdagens sida med anledning av motionen. Utskottet avstyrker därför bifall till denna.

Huvudförhandling i hovrätt

I motion 709 begärs en ändring av 51 kap. 21 § rättegångsbalken (RB). Ändringen skulle innebära skyldighet för hovrätt att alltid hålla huvudförhandling i grövre brottmål.

Motionären påpekar att hovrätten enligt gällande rätt kan vägra en tilltalad muntlig huvudförhandling i de fall där vadetalan är uppenbart ogrundad och förhandling är uppenbart obehövlig. Detta gäller oavsett brottets grovhet och påföljdens stränghet. Ett sådant rättsläge förefaller motionären tveklaktigt från rättssäkerhetssynpunkt. En lagändring är därför motiverad. Ändringen bör, menar motionären, utgå från gällande regler (51 kap. 21 § rättegångsbalken), som balanserar den tilltalades berättigade intresse mot rättens rimliga effektivitetskrav, men bör innebära att fängelsepåföljd inte får ådömas utan att muntlig förhandling har hållits i hovrätten.

Den 1 juli 1984 trädde ett flertal ändringar på processlagstiftningens område i kraft (prop. 1983/84:78, JuU 15, rskr. 152). Bl. a. infördes vidgade möjligheter för överrätterna att avgöra mål på handlingarna. I fråga om brottmål finns för hovrätternas del den aktuella bestämmelsen i 51 kap. 21 § RB.

Enligt den nya lydelsen av lagrummet får hovrätt avgöra brottmål utan huvudförhandling bl. a. om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad. I samma lagstiftningsärende infördes möjlighet för hovrätterna att, om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad, genast meddela dom i målet utan föregående kommunikation med vadesvaranden (51 kap. 8 § andra stycket).

Såsom ett tredje stycke i 51 kap. 21 § RB infördes vid samma tillfälle en ny regel av innebörd att om en part – i sådana fall som enligt första stycket får avgöras utan huvudförhandling – har begärt huvudförhandling sådan skall hållas, om det inte är uppenbart obehövligt.

Sammanfattningsvis innebar 1984 års ändring dels en viss utvidgning av hovrätts möjligheter att avgöra brottmål på handlingarna, dels en vidgad möjlighet för parten att påverka hovrättens handläggningsordning.

Syftet med reformen var i första hand att få till stånd en rationellare och mindre kostnadskrävande ordning för processen i överrätt. Kravet på rättssäkerhet ansågs motivera att regeln om rätt att på begäran få till stånd huvudförhandling i hovrätten fick komma till klart uttryck i lagen även om det närmast rörde sig om en kodifiering av praxis (prop. s. 50 f). I det bakomliggande förslaget av rättegångsutredningen (Ds Ju 1983:1) Processen i överrätt – Några delreformer anfördes (s. 61 ff) bl. a. att möjligheten att avgöra målet på handlingarna om vadetalan är uppenbart ogrundad vore en nödvändig förutsättning för den nyss nämnda nya möjligheten att ogilla en uppenbart ogrundad vadetalan utan föregående kommunikation. Utredningen uttalade vidare att det givetvis är ganska sällan som hovrätten redan på handlingarna med säkerhet kan fastställa att en vadetalan verkligen är uppenbart ogrundad, men att hovrätten, eftersom det endast skulle bli fråga om uppenbara fall, borde få rätten till avgörande på handlingarna oavsett hur grovt brottet är eller vilken påföljd som ådömts i tingsrätten (s. 67).

I lagstiftningsärendet uttalade departementschefen (prop. s. 47) bl. a. att rättens utredningsansvar torde när det gäller brottmål kräva särskild försiktighet i fråga om utnyttjande av möjligheten att underlåta kommunikation av vadeinlagen och därmed avgörande på handlingarna. Vid behandling av propositionen underströk utskottet detta uttalande av departementschefen och framhöll vikten av att den ifrågavarande regleringen tillämpades på ett nyanserat sätt (JuU 1983/84:15 s. 25).

Det bör i sammanhanget nämnas att den aktuella bestämmelsens tillämpning för närvarande är föremål för högsta domstolens prövning. Prövningen har begärts av en person som av tingsrätt ådömdes ett inte obetydligt fängelsestraff och därefter fick domen fastställd av hovrätten utan ny huvudförhandling.

Bestämmelserna i 51 kap. 21 § RB om vidgade möjligheter för hovrätterna att avgöra brottmål på handlingarna föreslogs, som har nämnts, av rättegångsutredningen. Rättegångsutredningens kvarvarande arbete är – sedan utredningen nyligen har överlämnat betänkandet (SOU 1986:1) Översyn av rättegångsbalken 2 – Högsta domstolen och rättsbildningen – främst inriktat på hur processen i överrätt kan förenklas. I detta arbete kommer, enligt vad utskottet har erfarit, hovrättsprocessen att granskas i ett vidare systematiskt sammanhang, och frågan om en eventuell justering av det aktuella lagrummet ligger inom ramen för detta arbete. Arbetet beräknas vara avslutat under år 1986.

Utskottet behandlade i november 1985 en motion om regler för huvudförhandlingen i hovrätt (JuU 1985/86:5). I den motionen kritiserades det år 1984 införda tredje stycket i 51 kap. 21 § RB, dvs. den regel som innebär att en part som begär huvudförhandling i ett brottmål, som annars kan avgöras på handlingarna, skall ha rätt till sådan förhandling om det inte är uppenbart obehövt att förhandling hålls. Motionären hävdade att den nya regeln hade föranlett en olämplig ökning av hovrätternas arbetsbörda.

Utskottet uttalade, efter remissbehandling av motionen, att utskottet för sin del inte ville för närvarande förorda någon ändring i det avseende som aktualiserats i motionen. Uttalandet gjordes mot bakgrund av de upplysningar som hade framkommit vid remissbehandlingen och de överväganden som pågick i fråga om rättegången i överrätt i annat sammanhang. Utskottet avstyrkte bifall till motionen. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Utskottet gör följande bedömning.

Den genom motion 709 aktualiserade bestämmelsen i 51 kap. 21 § RB om måls avgörande utan huvudförhandling förutsätter dels att det är uppenbart att vadetalan är ogrundad, dels att huvudförhandling är uppenbart obehövt. Redan kraven på uppenbarhet påkallar alltså en stark restriktivitet vid tillämpningen från domstolens sida. I den praktiska tillämpningen torde det vara ytterligt sällsynt att de angivna förutsättningarna befinns föreligga i mål där frihetsberövande påföljd har ådömts av underrätten. Ett sådant fall har nyligen förts upp till högsta domstolens prövning, varigenom regelns tillämpning kan komma att ytterligare belysas.

Mot den angivna bakgrunden och med hänsyn till rättegångsutredningens pågående arbete med överrättsprocessen i stort finner utskottet inte skäl att för närvarande förorda någon ändring i det avseende som har aktualiserats i motionen. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 709.

Telefondelgivning

Genom lagändringar (prop. 1984/85:109, JuU 23, rskr. 216), som trädde i kraft den 1 juli 1985, infördes vissa nya regler i bl. a. delgivningslagen (1970:428). Syftet med ändringarna var sammanfattningsvis att förbättra

förutsättningarna för delgivning i enklare former, att skapa bättre möjligheter för myndigheterna att vid behov själva efterforska adresserna till dem som skall delges samt att underlätta fältarbetet för stämmingsmännen.

I lagstiftningsärendet infördes en ny delgivningsform, telefondelgivning. Enligt 3 § tredje stycket delgivningslagen får en myndighet, när det är lämpligt, delge kallelser, meddelanden och andra handlingar med enkelt innehåll genom att innehållet läses upp vid telefonsamtal med den sökta (telefondelgivning). Därefter skall handlingen sändas till den sökta med posten. Telefondelgivning får inte avse stämmingsansökningar eller andra handlingar, varigenom mål eller ärenden anhängiggörs. Enligt 19 § tredje stycket skall telefondelgivning anses ha skett när handlingen har sänts med posten.

Vissa ytterligare föreskrifter om telefondelgivning har tagits in i 3 a § delgivningsförordningen (1979:101). Där sägs bl. a. att myndigheten på lämpligt sätt skall förvissa sig om att den med vilken telefonsamtalet äger rum är identisk med den sökta samt kontrollera uppgiften om postadress.

Det kan också nämnas att domstolsverket i september 1985 har gett ut en handbok, Delgivningshandboken, med information m. m. till ledning för den personal som sysslar med delgivningsfrågor.

I motion 716 begärs att möjligheterna att verkställa delgivning genom telefondelgivning skall avskaffas. Motionären menar att det kan uppkomma fel eller missförstånd vid telefondelgivning och anför att det är orimligt att en enskild person då skall kunna drabbas av för honom ogynnsamma rättsföljder.

I den proposition vari bl. a. föreslogs institutet telefondelgivning behandlades utförligt hur förfarandet borde handhas för att fungera på ett betryggande sätt (prop. 1984/85:109 s. 65 f). Departementschefen uttalade sammanfattningsvis följande.

Telefondelgivning får avse endast handlingar med enkelt innehåll. Därmed avses dels att handlingen skall vara kortfattad, dels att innehållet skall kunna lätt förstås av mottagaren. Telefondelgivning lämpar sig främst för kallelser till förhandlingar, förhör eller förrättningar. Även för delgivning av andra enkla meddelanden eller avgöranden eller för underrättelser om att mål eller ärenden har anhängiggjorts eller avgjorts bör telefondelgivning kunna användas. Myndigheten skall från fall till fall avgöra om en handling är sådan att den lämpar sig för telefondelgivning. – Vid telefondelgivning bör den handläggande tjänstemannen inleda telefonsamtalet med att göra klart för sig att han samtalar med rätt person. Det bör normalt ske genom att han frågar efter den söktes namn. Om det är den sökta som har ringt upp myndigheten eller om det annars finns särskild anledning till det, bör tjänstemannen även fråga efter personnummer eller annan uppgift som kan användas för en säker identifiering av den som söks för delgivning. Vidare bör vederbörandes adress kontrolleras. Om det ändå kvarstår osäkerhet beträffande identiteten, bör telefondelgivning inte användas. Detsamma gäller om tjänstemannen får klart för sig att den sökta på grund av språksvårigheter, alkoholpåverkan eller av annan orsak inte kan tillgodogöra sig innehållet i samtalet. Om förutsättningarna för telefondelgivning är uppfyllda läses innehållet i handlingen upp för den sökta. En anteckning om

detta bör sedan göras i myndighetens akt. Av anteckningen bör framgå på vilket sätt mottagaren har identifierats.

JuU 1985/86:23

Utskottet fann vid sin beredning av ärendet ingenting att erinra mot departementschefens uttalanden. Utskottet underströk vikten av att telefondelgivning inte används om tjänstemannen vid telefonsamtalet känner någon osäkerhet om exempelvis partens identitet eller misstänker att denne inte kan tillgodogöra sig innehållet i samtalet (JuU 1984/85:23 s. 24).

Enligt vad utskottet erfarit har det inte, vare sig till justitiedepartementet eller domstolsverket, anmälts några problem eller svårigheter i fråga om tillämpningen av reglerna om telefondelgivning.

Vid ställningstagandet till motionsyrkandet vill utskottet först erinra om de i lagstiftningsärendet gjorda uttalandena rörande bl. a. försiktighet och tydlighet vid användningen av delgivning genom telefon. Dessa uttalanden har självfallet full aktualitet. Vad motionären anför ger inte utskottet anledning att bedöma frågan om telefondelgivning på annat sätt än utskottet gjorde år 1985. Utskottet avstyrker bifall till motionen.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *antalet nämndemän i tingsrätt*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju402 i denna del, motion 1985/86:Ju403 i denna del, motion 1985/86:Ju408 i denna del och motion 1985/86:Ju614 i denna del (yrkande 9),
2. beträffande *utvärdering*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju404 i denna del (yrkande 2), motion 1985/86:Ju405 och motion 1985/86:Ju411 i denna del,
3. beträffande *ersättning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju404 i denna del (yrkande 1),
4. beträffande *fullständig domsutskrift*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju711 och motion 1985/86:Ju712,
5. beträffande *utformningen av jävsbestämmelserna*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju723,
6. beträffande *resning vid jäv*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju708,
7. beträffande *huvudförhandling i hovrätt*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju709,
8. beträffande *telefondelgivning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju716,
9. beträffande *medelsberäkningen*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1985/86:Ju207 i denna del (yrkande 3), motion 1985/86:Ju217 i denna del (yrkande 3) och motion 1985/86:Ju614 i denna del (yrkande 10) till *Allmänna domstolarna* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 1 018 040 000 kr.

3. **Allmänna förvaltningsdomstolarna.** Regeringen har under punkt D 3 (s. 88–90) föreslagit riksdagen att till Allmänna förvaltningsdomstolarna för budgetåret 1986/87 anvisa ett förslagsanslag av 329 520 000 kr.

I motion 1985/86:Ju217 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen till Allmänna förvaltningsdomstolarna för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 330 520 000 kr. (yrkande 4).

I motion 1985/86:Ju402 av Ewy Möller (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att återinföra de regler som gällde före den 1 juli 1983 beträffande antalet nämndemän i länsrätt.

I motion 1985/86:Ju403 av Allan Ekström m. fl. (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att återinföra de regler som gällde före den 1 juli 1983 beträffande antalet nämndemän i länsrätt.

I motion 1985/86:Ju408 av Erik Holmkvist (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar om en återgång till de sammansättningsregler som gällde för underrätter före den 1 juli 1983, nämligen "fem" nämndemän i länsrätt.

I motion 1985/86:Ju411 av Hugo Hegeland (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen hos regeringen begär en utredning om följderna av beslutet att reducera antalet nämndemän i länsrätt till tre.

Utskottet

Medelsberäkningen

Regeringens förslag under denna punkt innebär en ökning av anslaget med i det närmaste 21,1 milj. kr. Totalt föreslås ett anslag av 329,5 milj. kr. Uppräkningen av anslaget hänför sig i största utsträckning till ökade löne- och lokalkostnader. Medel för ADB-verksamhet, som tidigare anvisats under anslaget till domstolsverket, har nu beräknats under förevarande anslag (drygt 6 milj. kr.).

Liksom beträffande de allmänna domstolarna sker anslagsberäkningen med utgångspunkt i ett begränsat huvudförslag om besparingar (1 milj. kr.).

I motion 217 föreslås ett med 1 milj. kr. höjt anslag. Motionärerna anser att det med hänsyn till arbetsläget i domstolarna inte finns utrymme för den föreslagna besparingen.

I budgetpropositionen anför departementschefen att det i länsrätterna alltför råder oacceptabelt långa omloppstider i skattemål. För kammarrätternas del anför han bl. a. att antalet oavgjorda mål ligger kvar på en alltför hög nivå. I regeringsrätten har antalet oavgjorda mål ökat. Med hänsyn till arbetsläget i förvaltningsdomstolarna bör de återstående förstärkningarna för balansavarbetning behållas, anför han.

Målstatistiken för kammarrätten visar att antalet inkomna mål nu har sjunkit något samtidigt som också antalet avgjorda mål minskat i någon mån. Antalet balanserade mål är så gott som lika stort år 1985 som år 1984. I fråga om länsrätterna visar statistiken sjunkande siffror.

Liksom skedde förra året har utskottet även i år anledning att uttala oro över arbetsläget inom de allmänna förvaltningsdomstolarna. Det är således av utomordentlig vikt att arbetsförhållandena i domstolarna förblir sådana

att standarden i dömandet och rättsvärden i övrigt behålls. Rimlig service måste också kunna tillhandahållas.

Utskottet ser det som tillfredsställande att departementschefen uttalar sig för att de kvarvarande förstärkningarna för avarbetning av balanser vidmakthålls. Utskottet har också en positiv inställning till vad som sägs i budgetpropositionen om de pågående ansträngningarna att genom olika rationaliseringsåtgärder m. m. söka möjligheter att förbättra arbetsläget.

Utskottet, som rent allmänt hänvisar till sina överväganden i det föregående rörande medelsanvisningen till de allmänna domstolarna, anser sammanfattningsvis att regeringens förslag om medelsberäkning för budgetåret 1986/87 bör godkännas av riksdagen och motionsyrkandet om en höjning av anslaget i följd därav avslås.

Antalet nämndemän i länsrätt

Enligt en ändring år 1983 i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar är länsrätt domför med en lagfaren domare och tre nämndemän. Endast om det behövs med hänsyn till målets omfattning eller någon annan särskild omständighet får fyra nämndemän sitta i rätten (prop. 1982/83:126, JuU 32, SFS 1983:372). Den dessförinnan gällande ordningen innebar att tre nämndemän vid sidan av den lagfarna domaren var tillräckligt för att länsrätten skulle vara domför men den medgav samtidigt utan begränsning att fyra nämndemän fick ingå i rätten. Det var vanligt att fyra nämndemän anlätades.

I motionerna 402, 403 och 408 begärs att den gamla ordningen återinförs. I motion 411 begärs en utvärdering av den nya ordningen.

I lagstiftningsärendet år 1983 uttalade utskottet bl. a. att fyra nämndemän i fortsättningen borde medverka endast när det av sakliga skäl är motiverat.

Med anledning av motionsyrkanden har utskottet i april 1984 och mars 1985 inte funnit anledning till annat ställningstagande i frågan än utskottet gett uttryck för år 1983.

När frågan om nämndemännens antal nu ånyo aktualiserats gör utskottet samma bedömning som i fjol, och utskottet avstyrker med anledning därav bifall till motionerna.

I fråga om en utvärdering av nämndemannareformen hänvisar utskottet till vad utskottet anfört under punkt 2 ovan, och utskottet avstyrker bifall till motionsyrkandet i denna del.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1985/86:Ju217 i denna del (yrkande 4) till *Allmänna förvaltningsdomstolarna* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 329 520 000 kr.,

2. beträffande *antalet nämndemän i länsrätt*

att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju402 i denna del. motion

1985/86:Ju403 i denna del och motion 1985/86:Ju408 i denna del, JuU 1985/86:23
3. beträffande *utvärdering*
att riksdagen avslår motion 1985/86:Ju411 i denna del.

4. **Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 4 (s. 90 och 91) och hemställer
att riksdagen till *Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 38 268 000 kr.

5. **Utrustning till domstolar m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 5 (s. 91) och hemställer
att riksdagen till *Utrustning till domstolar m. m.* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 35 465 000 kr.

6. **Byggnadsarbeten för domstolsväsendet.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 6 (s. 92 och 93) och hemställer
att riksdagen till *Byggnadsarbeten för domstolsväsendet* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 62 700 000 kr.

Stockholm den 15 april 1986

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s) och Eva Johansson (s).

Reservationer

1. Antalet nämndemän i tingsrätt (punkt 2, mom. 1)

Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 5 med "I ett" och som slutar på s. 6 med "behandlade delar" bort ha följande lydelse:

När utskottet nu på nytt behandlar frågan om antalet nämndemän i tingsrätt vill utskottet framhålla att det från såväl allmänt demokratiska synpunkter som av rättssäkerhetsskäl är angeläget att den i ett mål medverkande nämndemannagruppen har en så bred förankring i samhället som möjligt och en i politiskt hänseende allsidig sammansättning. Minskningen av nämndemännens antal från fem till tre i de flesta mål i tingsrätt innebär att den önskvärda allsidigheten och bredden har försämrats inom den del av rättsskipningen där tyngdpunkten i praktiken ligger för de allra

flesta människor. Utskottet vill här som sin bestämda mening framhålla att de skäl som i lagstiftningsärendet år 1983 ansågs tala för att nämndemännen bör vara fem i mål om brott för vilka gäller visst straffminimum i princip talar med samma styrka för denna sammansättning även i övriga mål. Gränsen mellan å ena sidan mål som innehåller komplicerade bevisvärderingsfrågor och grannliga överväganden i fråga om påföljdsval och å andra sidan mål utan sådana inslag går inte vid två års fängelse som straffminimum för brottet. Det kan nämligen inte sägas att frågorna om bevisvärdering och påföljdsval generellt sett är vare sig mera ofta förekommande eller mera grannliga i mål av den allvarligare kategorin än i mål av den andra kategorin. Det kan inte heller sägas att påföljderna i mål av den ena kategorin generellt är mera ingripande för den tilltalade än i mål av den andra kategorin. Betydelsen av omsorg och grannligheten vid rättens bedömning kan i stället med fog sägas vara lika stor i båda slagen av mål, och prövningen av alla enskildheter i ett mål kan allmänt sett antas ske på ett bättre sätt och med större säkerhet om fem lekmän deltar i stället för endast tre. Mycket tyder på att negativa konsekvenser av förändringen nu har börjat ge sig till känna, och det finns påtagliga risker för att allmänhetens förtroende för rättskipningen minskar. Vad nu sagts leder utskottet till uppfattningen att domförhållningarna för tingsrätt bör ändras på så sätt att den ordning som gällde före ändringen år 1983 återinförs: det antal nämndemän som normalt skall delta i avgörandena bör således bestämmas till fem.

Utskottet anser att återgången till de tidigare gällande sammansättningsreglerna bör ske snarast och på ett sätt som ger minsta möjliga övergångsproblem. Enligt utskottets bedömning bör ikraftträdandet bestämmas till den 1 januari 1987. Det får ankomma på regeringen att arbeta fram de erforderliga författningsändringarna och utan dröjsmål förelägga riksdagen en proposition i ämnet.

Vad utskottet nu med anledning av motionerna 402, 403, 408 och 614 i aktuella delar har anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *antalet nämndemän i tingsrätt*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:Ju402 i denna del, motion 1985/86:Ju403 i denna del, motion 1985/86:Ju408 i denna del och motion 1985/86:Ju614 i denna del (yrkande 9) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

2. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 9)

Björn Körlof (m). Sven Munke (m) och Arne Svensson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Den medelstildelning" och som slutar med "tillstyrks således" bort ha följande lydelse:

Med den medelstildelning som regeringen föreslår föreligger det enligt utskottets bedömning en uppenbar risk för att domstolarna inte längre kan bibehålla sin höga kvalitet i väsentliga avseenden: detta gäller såväl standarden i dömandet som graden av service i förhållande till allmänheten

och rimliga arbetsvillkor för personalen. Utskottet anser att ytterligare besparingar inte kan försvaras. Rättsväsendet riskerar att drabbas av närmast irreparabla skador om resurserna minskar på det sätt som föreslås i budgetpropositionen.

Mot bakgrund av det sagda anser utskottet att anslaget – såsom föreslås i motion 217 – bör räknas upp med 5 milj. kr.

Utskottet, som inte kan ställa sig bakom önskemålen i motionerna 207 och 614, tillstyrker således bifall till motion 217 i nu behandlad del.

Härjante vill utskottet uttala sin tillfredsställelse med det uppdrag som regeringen i januari 1986 gett domstolsverket att göra en mer allmän analys av överklagande- och ändringsfrekvenserna i samtliga mål och ärenden i de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna. Härigenom kommer det att skapas ett underlag för att man skall kunna bedöma den kritik som ibland förts fram om att kvaliteten på domstolarnas dömande verksamhet skulle ha sjunkit. Det är också av värde att den attitydundersökning om allmänhetens syn på domare och domstolar, som domstolsverket har föranstaltat om år 1985, då kommer att bli närmare analyserad.

dels att utskottets hemställan under moment 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:Ju217 i denna del (yrkande 3) och med anledning av regeringens förslag och motion 1985/86:Ju207 i denna del (yrkande 3) samt med avslag på motion 1985/86:Ju614 i denna del (yrkande 10) till *Allmänna domstolarna* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 1 023 040 000 kr.

3. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 9)

Karin Ahrland (fp) och Hans Petersson i Röstänga (fp) anser under förutsättning av bifall till reservation 2 i utskottets betänkande JuU 1985/86:22 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Den medelstildelning" och som slutar med "tillstyrks således" bort ha följande lydelse:

Den medelstildelning som regeringen föreslår innebär en förhållandevis kraftigt begränsad tillämpning av huvudalternativet för de allmänna domstolarnas del. Utskottet anser sig vid en samlad bedömning av de olika faktorer som inverkar på domstolarnas resursbehov – målutveckling, bibehållen kvalitet i domstolsavgörandena, servicegrad, personalens arbetsförhållanden m. m. – böra godta förslaget i princip. Utskottet anser emellertid att anslaget bör bestämmas till ett belopp som är 5 milj. kr. högre än vad regeringen har föreslagit. Skälet för detta är följande.

Utskottet har i sitt betänkande JuU 1985/86:22 uttalat att de nuvarande reglerna om åtalsunderlåtelse bör göras mer restriktiva. Enligt utskottets uttalande i det nämnda betänkandet torde det vara lämpligt att återgå till den ordning som gällde före den senaste lagändringen i ämnet, dvs. före den 1 april 1985. Utskottet har begärt att ett förslag till lagändring snarast skall föreläggas riksdagen, och detta har riksdagen som sin mening gett regeringen till känna.

Den ändrade reglering av åtalsunderlåtelseinstitutet som sålunda är att vänta kan antas leda till en ökad arbetsbelastning för de allmänna domstolarna. Anslaget bör därför – såsom begärts i motion 207 – räknas upp på det angivna sättet.

Vad nu sagts innebär att utskottet tillstyrker bifall till yrkandet om höjt anslag till allmänna domstolarna i motion 207. Som framgått av vad som sagts i det föregående kan utskottet inte ställa sig bakom önskemålet i motion 217 om höjt anslag med hänsyn till arbetsläget inom domstolarna. Yrkandet i motion 614 avstyrks under hänvisning till vad utskottet anför i detta betänkande under rubriken Nämndemän i tingsrätt.

Slutligen vill utskottet i detta sammanhang uttala sin tillfredsställelse med det uppdrag som regeringen i januari 1986 gett domstolsverket att göra en mer allmän analys av överklagande- och ändringsfrekvenserna i samtliga mål och ärenden i de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna. Härigenom kommer det att skapas ett underlag för att man skall kunna bedöma den kritik som ibland förts fram om att kvaliteten på domstolarnas dömande verksamhet skulle ha sjunkit. Det är också av värde att den attitydundersökning om allmänhetens syn på domare och domstolar, som domstolsverket har föranställt om år 1985, då kommer att bli närmare analyserad.

dels att utskottets hemställan under moment 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *medelsberäkningen*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:Ju207 i denna del (yrkande 3) och med anledning av regeringens förslag och motion 1985/86:Ju217 i denna del (yrkande 3) samt med avslag på motion 1985/86:Ju614 i denna del (yrkande 10) till *Allmänna domstolarna* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 1 023 040 000 kr.

4. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 9)

Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation 1 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Den medelstildelning" och som slutar med "tillstyrks således" bort ha följande lydelse:

Den medelstildelning som regeringen föreslår innebär en förhållandevis kraftigt begränsad tillämpning av huvudalternativet för de allmänna domstolarnas del. Utskottet anser sig vid en samlad bedömning av de olika faktorer som inverkar på domstolarnas resursbehov – målutveckling, bibehållen kvalitet i domstolsavgörandena, servicegrad, personalens arbetsförhållanden m. m. – böra godta förslaget i princip. Detta innebär att utskottet bedömer att det föreliggande budgetförslaget inte leder till att rättssäkerheten och effektiviteten hos domstolarna sätts i fara.

Mot bakgrund av utskottets ställningstagande i ett tidigare avsnitt i fråga om en återgång till ordningen med fem nämndemän i tingsrätt – en ordning som utskottet förutsätter kommer att kunna genomföras med verkan fr. o. m. den 1 januari 1987 – bör emellertid anslaget räknas upp med 7 milj. kr. utöver

regeringens förslag. Detta innebär att utskottet tillstyrker bifall till yrkandet härom i motion 614.

Utskottet kan inte ställa sig bakom önskemålen i motionerna 207 och 217, såvitt nu är i fråga.

Avslutningsvis vill utskottet i detta sammanhang uttala sin tillfredsställelse med det uppdrag som regeringen i januari 1986 gett domstolsverket att göra en mer allmän analys av överklagande- och ändringsfrekvenserna i samtliga mål och ärenden i de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna. Härigenom kommer det att skapas ett underlag för att man skall kunna bedöma den kritik som ibland förts fram om att kvaliteten på domstolarnas dömande verksamhet skulle ha sjunkit. Det är också av värde att den attitydundersökning om allmänhetens syn på domare och domstolar, som domstolsverket har föranstaltat om år 1985, då kommer att bli närmare analyserad.

dels att utskottets hemställan under moment 9 bort ha följande lydelse:

9. *beträffande medelsberäkningen*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:Ju614 i denna del (yrkande 10) och med anledning av regeringens förslag samt motion 1985/86:Ju207 i denna del (yrkande 3) och motion 1985/86:Ju217 i denna del (yrkande 3) till *Allmänna domstolarna* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 1 025 040 000 kr.

Särskilda yttranden

1. Antalet nämndemän i tingsrätt

Karin Ahrland (fp), Björn Körlof (m), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp) och Arne Svensson (m) anför:

När nämndemännens antal minskades från fem till i normalfallen tre motsatte vi oss detta mycket bestämt. Vi har vidhållit denna uppfattning och med eftertryck gett den till känna varje gång riksdagen haft anledning att behandla frågan. Vi har därvid understrukt att det från såväl allmänt demokratiska synpunkter som av rättssäkerhetsskäl är angeläget att den i ett mål medverkande nämndemannagruppen har en så bred förankring i samhället som möjligt och en i politiskt hänseende allsidig sammansättning. Minskningen av nämndemännens antal från fem till tre i de flesta mål i tingsrätt innebär att den önskvärda allsidigheten och bredden har försämrats inom den del av rättskipningen där tyngdpunkten i praktiken ligger för de allra flesta människor. Vi har vidare framhållit som vår bestämda mening att de skäl som i lagstiftningsärendet år 1983 ansågs tala för att nämndemännen bör vara fem i mål om brott för vilka gäller visst straffminimum i princip talar med samma styrka för denna sammansättning även i övriga mål. Vi har också betonat att gränsen mellan å ena sidan mål som innehåller komplicerade bevisvärderingsfrågor och grannliga överväganden i fråga om påföljdsval och å andra sidan mål utan sådana inslag inte går vid två års fängelse som straffminimum för brottet; det kan nämligen inte sägas att frågorna om bevisvärdering och påföljdsval generellt sett är vare sig mera ofta förekommande eller mera grannliga i mål av den allvarligare kategorin än i mål av

den andra kategorin och det kan inte heller sägas att påföljderna i mål av den ena kategorin generellt är mera ingripande för den tilltalade än i mål av den andra kategorin. Vi har framhållit att det med fog kan sägas att betydelsen av omsorg och grannlagenhet vid rättens bedömning är lika stor i båda slagen av mål och att prövningen av alla enskildheter i ett mål allmänt sett kan antas ske på ett bättre sätt och med större säkerhet om fem lekmän deltar i stället för endast tre. Vi har slutligen anfört att mycket tyder på att negativa konsekvenser av förändringen nu har börjat ge sig till känna och att det finns påtagliga risker för att allmänhetens förtroende för rättskipningen minskar. En sak av betydelse i sammanhanget är också frågan om omröstningsreglerna.

Vi vill tillägga att vi självfallet fortfarande omfattar de synpunkter som vi här har återgett.

Emellertid anser vi att saken nu har kommit i ett något annorlunda läge än tidigare genom det uppdrag att göra en utvärdering av domförhållningarna som regeringen har gett domstolsverket. Denna utvärdering, som skall redovisas till regeringen senast den 1 oktober 1986, skall enligt de uppdragna riktlinjerna belysa flera olika frågor av betydelse i sammanhanget.

Med bakgrund av det sagda och med hänsyn till att vi, trots vår principiella inställning i fråga om nämndemännens antal, ändå anser det rimligt att utvärderingen genomförs – självfallet med största skyndsamhet – avstår vi från att nu begära en omedelbar ändring av sammansättningsreglerna.

2. Antalet nämndemän i länsrätt

Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Arne Svensson (m) och Elving Andersson (c) anför:

Liksom när det gällde det minskade nämndemannaantalet i tingsrätt motsatte vi oss den motsvarande förändringen för länsrätternas vidkommande. Vi har därefter med anledning av återkommande motionsyrkanden hänvisat till argumenten för en bred och allsidig lekmanamedverkan och hävdade att den gamla ordningen bör återinföras.

Vi anser fortfarande att så bör ske. Med hänsyn till den pågående utvärderingen av den nya ordningen som domstolsverket för närvarande utför på regeringens uppdrag anser vi emellertid att det nu finns skäl att avvakta något. Vi avstår därför i rådande läge från att begära att de gamla reglerna återinförs.

Domstolsverket	1
Allmänna domstolarna	1
Motioner	1
Utskottet	2
Medelsberäkningen	2
Nämndemän i tingsrätt	4
Antal och utvärdering	4
Ersättning	6
Fullständig domsutskrift till tilltalad	6
Utformningen av jävsbestämmelserna för domare	9
Vidgade möjligheter till resning i brottmål	10
Huvudförhandling i hovrätt	11
Telefondelgivning	13
Utskottets hemställan	15
Allmänna förvaltningsdomstolarna	15
Motioner	16
Utskottet	16
Medelsberäkningen	16
Antalet nämndemän i länsrätt	17
Utskottets hemställan	17
Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.	18
Utrustning till domstolar m. m.	18
Byggnadsarbeten för domstolsväsendet	18
Reservationer	18
1. Antalet nämndemän i tingsrätt (punkt 2, mom. 1) (c)	18
2. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 9) (m)	19
3. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 9) (fp)	20
4. Medelsberäkningen (punkt 2, mom. 9) (c)	21
Särskilda yttranden	22
1. Antalet nämndemän i tingsrätt (m, fp)	22
2. Antalet nämndemän i länsrätt (m, c)	23